

СОНГУКЧУЛАР ДАНЗЫЗЫ

Өлкөдөшкөн болгон авто-мобил республикаларын Дээди Советтеринге база чер-чер Советтеринге сонгулда кампаниясы — Бистин чуртуу-тутуу амьдралында политикалык улут болушун. Бистин республиканын девискээринде Тыва АССР-нин Дээди Советтеринге депутаттарын кандидаттарын депешилер доогулган болгон депештик кандидаттарын округтарын сонгулда комиссарлар бүтүрүш азыл доостуу турар.

Сонгулда кампаниясынын чаа үе-чаада Тыва АССР-нин Дээди Советтеринге депутаттарын кандидаттарын сонгулдуулар-биле ужура-жышкынынар болгон чер-чер Советтеринге депутаттарын кандидаттарын депешилер-ри ам доостуу. Сонгулдууларын даанамын тургузары доостуу турар болгон бүтү-нүтү көөрү-биле ону ам азыл чар-лап турар.

Сонгулдууларын даанамын шын бижип тургузары ССР-амаагыларын сонгулда-ларга бүтү-нүтү киржир эрген-херек кырынга боттанды-ларын хандыларынын кол негедели болур.

Округтарын сонгулда комиссарлар сонгулда дугайын-да Дүрүмүн негеделирин-де-ауаар сонгулдууларга киржир эргел-гиз, намы четкен бүтү ха-маагылар сонгулдууларын даанамын кири бижипти-генин хайгаарар ужурутур.

Дүрүм-ауаар тодартыгын-ган солту угаанын кижилер, РСФСР-нин девискээринде чурттап турар ССР-амаагыларын-де-ауаар сонгулдууларын даанамын кирибес. Чүгө дээр-е сонгулдуулар дугайында Дүрүмүн 2 болгон

10 чүдүлери-де-ауаар үстүндө адаанын кижилер сонгулда-ларга киржир эрген чок. РСФСР-нин Дээди болгон Тыва АССР-нин Дээди Советтеринге база чер-чер Советтеринге сонгулдуулар талазы-биле сон-гулдууларын даанамын нинти болурун билип алаа эки. То-даргайлаарга, сонгулдуу киж-и бургуу чангыс даанамы кирген турар.

Округтарын сонгулда комиссарлар сонгулдууларын даанамын чогуу ой-шаанда тургузарын болгон чогуу хуусаада бүтү-нүтү көөрү-биле азыл чарлаарын хай-гаарар ужурутур.

Сонгулдууларын даанамын РСФСР-нин Дээди Советтерин Президиумунун 1954 чылдын декабрь 20-де Чарлы-биле бадылаан майкы-ауаар азыл чоннар депутаттары-нын районнар, хоорайлар, ко-дэ болгон суур Советтерин хамарашкын куусекчи коми-теттери сонгулдууларын чурт-тап турар черинин азыл-биле фамилиязын, азын, адаанын азын, наамын (төрөн чылын, ай, хуну), чурттап турар че-рин айтп тургускан куусе-комун даанамын, секретары ат-тарын салып, таанамын бажип шынызылар.

Сонгулда бир дугаар кир-жип турар анык сонгулдуу-ларын сонгулдууларын даанамын кирерде оларын төрөн чылын, ай, хуну мыйа-ла-айтыр. Бир азыл сонгулдуу ки-жиктин төрөн ай, хуну сонгул-да хунуна 18 харлааны тодартып билинмес болза, бо-ууда сонгулдууларын төрөн ай, хуну январь бирээден эгел-еп

сапар. Сонгулдууларын даанамын бүтү-нүтү көөрү-биле азыл чарлаан соода, ону бодамча-лыг хынап көөр. Моон муруну-да эртен сонгулдууларын практикадан алгаш көөр, сонгулдууларын азыл кезин сонгулда участоктарына кезип хынап турган. Илдың чүе тө-лөдө, сонгулдууларга өтпг, таарымчалыг байдалы тургу-зар соорула-биле сонгулдуулар-нын даанамын чарлап аскан сонгулда участоктарынын кай-да турарын сонгулдуу киж-и бургуу билки кылдыр дынча-дыр. Участоктын сонгулда ко-миссарларын кезигуу-нүтү-нүн болгон активтин (агит-коллективтерин) киржилеги-биле дун, хуну шитинде ээлчеглиг дежурныйларын ор-ганизааы чутула.

Сонгулдуулар даанамын ас-кан участоктын бажынынын ишти, дашты арыг-сылыг, сон-гулда дугайында лозун, пла-каттар-биле шитетинген тур-рар. СЭК-ин XIV съездин-нин шиттирлерин болгон тос-ку бешик чылдын Директива-ларын амьдралга боттанды-лар дугайында лозундарын, плакаттарын, стенидерин кө-руштү кылдыр аскан турар.

Сонгулдуулар даанамын бү-тү-нүтү көөрү-биле азыл чар-лаан хунуна (май 23-тен) эгелеш сонгулдуу киж-и бо-лу-нун чурттап турар черинде тур азы шутт үнү чурт-тур ужурга таарышкында «Бады-лаар эргенин шынылыгын» мыйа-ла алган турар. Чаа бар-ган черинде (тур азы турум) «Бадылаар эргенин шынылыг-а» болгон бодун шынылыг турар документтерин көргүс-кеш сонгулдууларын даанамын кирерин билип алаа эки.

Сонгулдуулар дугайында Дү-рүмүн 9 чүдүн-ауаар өске эвилелешкен республикалар-дан РСФСР-нин девискээринге тур азы шутт чурттаар дээш чедип кезген хамаатылар ба-за-ла «Бадылаар эргенин шы-нылыгын» болгон бодун ба-дылкат турар документтерин-де-ауаар сонгулдуулар даанамын кирер.

Ам болур сонгулда кам-пания чыгы уде, ийи дыштан-хир хүнү уде эртер. Ийи-чангаш сонгулдуулар сонгулда хунуна боттарынын доктаа-мал чурттап турар черинде өске черлерге турп болгон эки бодаа эки. Ийи-чангаш сонгул-дуу киж-и бодуну доктаамал чурттап турар черинде түр уде өскөр чорутуу, апарганда (шөлз, командировка, төрел-деринге чоранда, эмнедир-биле) «Бадылаар эргенин шынылыгын» чогуу өй-шаанда тысыр дугайында узуг кичээлгеи салыры чутула.

Бир азыл кыдыр-бир чыл-даган-биле сонгулдуу киж-и сонгулдуулар даанамын кир-бей барганда азы сонгулдуу-нун фамилиязын, азын, адаанын азын, төрөн чы-лында хажыдышынын чы-тырлар бар болза, сонгулдуу-ларын даанамын чарлап ас-кан азыл чоннар депутат-тарын куусекчи комитетин-ге билдирешкенин кирер. Куусекчи комитет 3 хонук хуусаа шитинде сонгулдуулар-нын даанамын кирген хажы-дышынын дугайында көр-хүлээлгил. Куусекчи комитет билдирешкенин көрөн соон-да сонгулдууларын даанамын чогуу эдилелерин кирер ийикке азы билдирешкенин чөпшөрө көрбөөнүн чыл-даганамын дугайында бил-

дириктге бижимел тайлыбыр-ны баар.

Бир азыл сонгулдуу киж-и сонгулдуулар даанамын шын азыл чуртап дугайында азыл чоннар депутаттарынын Со-ветин куусекчи комитетин шиттирлерин чөпшөрөсө болза, билдирешкени киж-и рай-онун (хоорайын) улус су-дунга хомудалын кирир эргел-гиз. Улус суду 3 хонуктан орай азыл хуусаанын шитинде билдирешкени болгон Совет-тин куусекчи комитетин тө-лөөн кедиртип алгаш, ол хомудалын суутун азыл ху-ралына хынап көргөш, бо-лу-нун шиттирлерин билдирешке-да, азыл чоннар депутат-тарын Советин куусекчи комитетинге-даа дынадыр хүлээлгил. Улус судун шит-тир шутт күнү болур.

Сонгулдуулар хунуна сон-гулда участогунга «Бадылаар эргенин шынылыгын» алгаш келген сонгулдууларын сонгу-лдуу даанамын негедели даанамын кир бижеш, ба-дылаашкынын бээр-биле бодолетенирин баар.

А. НОШЕНДЕЙ, Тыва АССР-ин Дээди Со-ветин Президиумун амыл-данчызы.

Сүттүн чөмгир шынары чүден хамааржырыл?

(Төмчүзү, Эгези 1-ги арында).

Фермага чоран бис. Ону өкө-хем уунда терек олар-бел-чирлиг, серин сугатты чылгада көжүргөн.

Чаа одага чыгы чылы уде инектерин чуп, сааланы фермага санитар-гигиена бай-далына дүштүр чорутуу бол-гун дег. Ийи-чалла-даа ол негел-дени мында база болур-чогу-ру-биле сагыбайн турар. Саан-чылар чунарына, инек саал-даанга ийи сүтү көнүгү-нүтү чылды турарында чү-ле чангыс болура сүтү 30 ажыг инектин өмгүлдерин чу-рунга, арыг сүт-биле сол-у-нун, азылгаш, ону тыла хо-нуг, хирлиг болурунга чедир азылгаш турар. Саанчыларын арыг марл-биле хандыраан, олар ол арылгаш азылгаш хирлиг, чүлү-бүрү эрти сою-ндарын азылгаш келген.

Оон туржук, бир метр ка-пир безин азыл, а пөс марланы бидон асыкка салып, сүт шүтүрүнгө үш ай хуусаалыг берип турар. Совхозтун ди-ректору эш Пашенков айтты-шы кынып азылгаш болгон февралда 350 метр марланы саткан, саанчыларын азыл-галына улеп берген. Фермада куш-ажыды организастааны-нын кошпаанында ол марл доран чиктилей берген.

Зоотехниктер, мал амыч-лары мааза ховар аалчылар. Сов-хозтун кол зоотехниги эш Та-релский ук сабырны зоотех-ниги, мал амыч-биле кынып болгон май 19-та анык чорза-да, тара чиген инекке акт бижип тыгыл берген, саанчылар, кадарчылар-биле амыл, кижизидиле дугайында беседа-даа кылбайн, инектер-нин байдалы-даа хайгаарал көрбейн, хап эрте берген. А мында хөй инектерин амыл-гир хорлап, кестигилей бер-ген. Амылдын күжү чедипшес. Дору сүтүгү 40—50 кг аар бидондарын хөжөөр саанчы-ларга боттарына чүк маши-назынга чүдүртүп, күш-ажыл камгалаанын дугайында дү-рүмүн негеделирин каржы-зы-биле үрөп турар. Саткан сүттүн шынарын хыналда-зын эргелгиз тургускан.

А совхозтун малчыны-нын, саанчыларынын бүдүр-ген, саткан сүдүнүн шынарын, оон хыналдазын совхоз төвү-де лабораторияда канчаар чу-гулалап көрүп турары? Ийи-да тодартып чүе база чок. Ол харысгалыг лаборант амылгаш чүгө школа доокан, мал амылдын талазы-биле канын-даа тускай мергежи чок анык кыс Люба Федотова-ны өзү барылааллап кирип кааш, зоотехниктер айттыр-харын дептерин туттуп бер-ген, амылгаш дугу. Ол лабора-торияда сүттүн арыг, үсүр, чөмгир шынарынын хынаар

центрифуга, чүлү-бүрү при-борлар, пробиркалар болгон өске-даа херекселер бар-даа болза, ол амылга азылгаш тускай шүтүрлер, шөлчөлөр болгон өске-даа эдилдиргилер-биле үр уе шитинде ханды-байн келген. Ол дугайында негелдени Люба совхозтун ди-ректору Пашенкова, кол зоо-техник Тарелский кам катан тургузуп тура-даа, олар ону херекке албаан.

Бо чутула амылдын ийи-чалла, хыналда чок эргелгиз тургускан, совхоз Кызылдын сүт заводунан эркен чылын 58,8 тонна, а бо чылдын чү-ле эркен дөрт айында 23,5 тонна сүттү амылгаш дедир эгиттирген, республиканын амыл-агыларын азынганга ол талазы-биле «шылгараан».

Ол амылдын «Бок-Тей» сов-хоз база кошкаткан, чүгө бо чылдын апрельде безин анык 2 ажыг тонна сүттү, 187 кг сүт хонун дедир эгиткен. Ийи-да төп сүт-баран фермазында көжөр саалла аргастаанын анык-ла таралыр отагылап-каш, инектерин амыг уде хол-биле саап турар. Совхоз чаа, бүдүрүчүлүг марланы сүт соодар болгон арылгаш херекселди салып алырын са-дын алгаш, өтөп тургуспайн, үр уе шитинде анык чыттырып турда, тус-тус кезектери той-малашып, чиктилей. Амыл-агыда ол үелгиз этти катан тургузуп ап болур орта бар-даа болза, ол улурутууларын ол айттыргыт кичээлгиз сал-байн турар. Ийи-да эки дөзөн лаборатория бар-даа болза, ону чедимчегил амылгаш кел-ген. Ийи-чангаш сүттүн шына-рын хынаар амыл кошкаш. Ону экижип болур аргалар бар турбузе, сүттү бидоннар-га куткаш, анык-ла сугта тургузуп, ону амылгаш алгаш заводка чедирип турары чет-пес.

Бистин ортуусу ол совхоз-тарын девискээринде үгөш, Кызылдын сүт заводунга кел-ген. Ол дээр, амыг чуну не-гелдени хандырын турар чаа дериг-херексел-биле ханды-рыгаш, бүтүр механизастаан, үнүн муракчы технология-зын негеделирин ханды-рып амылгаш болур бүдүрүл-дир. Ийи-чалла-даа амыг үе-ча-лаа он амылгаш эки шүлүп ча-лап турарын рейд бригада-зынын хыналдазы илереткен:

1. Сүт күлөп амыр, сүттен кылган чөм продуктулар та-ралыр тускай өрзөлдөр тур-гузарын планда көргөн-даа болза, ол амылгаш ам-даа эгел-деш, амыг уде ол ийи амылгаш чангыс черде кылып турарында мында хөй киж-и тыгыл амылгаш турар, амыл-даар чер арыг-сылыг азыл, сөк-маас угуп турар.

2. Келген сүттү мыйа-ла «Шын» солуну рейд бригадазын киржикчи-ле-ри:

Анатолей ГЕРАСИМЕНОВ, Көдөз амыл-агы продукттарын сатп алырын болгон шынарын талазы-биле күрүн испенизация-нын Тыва АССР-де инспектору;

Галина ДОЩЕНКО, Стандарта баргон хөмчөр техника талазы-биле күрүненин техникти хайгаарал лабораториязын улуг инженерин;

Павел НОВОСЕЛОВ, «Саан» совхозта улусу контрол комитетинин дар-газы;

«Шыны» тускай корп.

Анай-оол ДАРЖАА,

Көдөз түдүгжуларнын

сөзү

«Тыва көдөз түдүг» прези-дент амылчыны болгон ин-женер-техник амылгашчы-ларын 1971 чылдын планын хуусаа бетинде кууседир дуга-йында москвалык болгон ле-нинградчыларын патриотчу эгелешкенин ийи-биле дет-кип, боттарына чаа бедикте социалистиг хүлээлгени алган.

Трест бо чылын планда ажыр 237 муң рубльдин тү-дүг-монгаш амылдарын кы-лыр: чурталга түдүгжуларын планын ноябрь 1-де кууседир дээнин ийи бирде боттанды-рар. Школаар болгон тур-лар албан черлерин планда көрдүнгөн түдүгжуларын август айда кууседир мурунда ху-лээлгедэ айттыгаш турган болза, ону эде көрүп, июнь—июль айларда кылып доозар, күш-ажыдын бүдүрүчүлүгүн 1,5 хуу бедилер, чартыкчы-ларын болгон чогадыкчы-ларын амылгаш бедик денел-де организастап турган, 105 муң рубльдин камналгазын чыл төнчүзүнде чедип алыр.

Ол ийи-чалла түдүг амыл-дына камналганын күштел-дир, материалдарын камнаар дөш демиселди бригада, учас-ток бүрүзүгө чорудар. Ийи-чан-

гаш 1971 чылда 30 муң туу-буу, 80 тонна цементин, беш чүс кубометр дилиг мате-риалдарын камнап ал, оон 40 муң рубльдин камналгазын чедип алыр, чер амылдарын кылырын 90 хуу механизас-таар, планда ажыр 1500 рубльдин дилиг материал-ларын бээрин шиттирлээн. Кө-дөз түдүгжуларын сөзгөн сө-зү амыл-херектери-биле ка-рышпайн турар. Бо чылдын дөрт айларында 7480 дөрбө-чин метр чурталга шөлүн амылгаш кирер тургаш, 11300 дөрбөчин метр кылыр кууседиршен. Трест түдүг амылдарын планын ол-ла уде 108 хуу боттандырган. Социалист чарыштын бири оорудунда № 586 болгон № 463 көжүр чорутуу механизастаттын колонвалары чо-руп турар.

СЭК-ин XIV съездин-ге алдар болдурган Бүтү-Рос-сиянын социалист чарышын-га Шагаан-Арыгын № 586 мехколхозна эки көжүгү-лери чедип ал, РСФСР-нин көдөз түдүг министерствонун болгон ВПСП-тин ийиги шамалы—1500 рубльди ал-ган. Чалданын көжүр чорутуу № 463 колонназы ол-ла чарыкша шыларга, 1000 рубль шамалды алган.

И. ХЕРТЕН.

«НАЙЫРАЛ» совхозта комбайннар септелгиз түлүткөн. Түлүш Суми биле Ир-гит Найын-оол олар дээр септекчилер болуп шыгарган. Оларнын найызы-даа ол совхозна он чыл амылдан.

— Кыны уде олар транторлар септе база шалыкын амылгаш турганнар деп, септелге мастерскаянын эргелешкени Александр Иванович Онопо чоргаарал-биле чугалап турар.

Септекчилер май 25-не чедир 13 комбайны бүрүн септэн. ЧУРУНТА: солгай таладан—Т. Суми биле И. Найын-оол олар амыл үезинде. А. МЕЛЬНИКОВТУН фотоу.

Улут-Хем мыйа үлөтүр амыл-агынын мыйа цети-ни девискээринге бедик чыгган чудунтар эгелеш-төөсө, мыйа ортан үе-инде 400 кубометр хире-ле мыйа арткан. Чыгы сөзөндө дилер мыйа ырар Ырбада тү-дүг мыйа бөлетээр пункт-та салдап батыш, Умар үс-түнде келген деп медээ чо-гум-на мычаарда дынчалып

СОРИКТУГ КИРИПКЕН

Келген. Ол медээ амылгаш да-лаштырган.

Ийи пилорама соксаал чок амылгаш, дилген манзалар транспортерлар кыры-биле шууга-ла берген. Күжениш-кирин ийи шиме-даа мыйа димиттелин турган. Тапты-ла ол күнүрүн бирээнде, бири кол пилорама үрелген...

Подшипниктер савдан үг-геш, мычангаш ону капитал септелге тургузар ужурга таарышкан. Бригадир Эле-ко ол дугайын чок начальни-ги Шиндиге болгон улут механик Гузикке доран ды-наткан. Удааанда цехтин

ажылчынынын кнторага чыгырып чарлаан.

Ол шалыктын амыл эртин, амылдын теминин бичи-лаа кошпатай, артан мыйа дүгөн дилип доозар соорула-биле чү бригаданын тургус-кан, артан чангыс пилора-маны дүр-хүн чок амылгаш-тын шиттирлээн.

В. САГАН-ООЛ.

КАПИТАЛ САЛЫШКЫННАРЫНЫН АЖЫКТЫН

НИТИЛЕЛ бүдүрүлгезин-де амылгаш, ону ин-тенсификааына үн-дешлеш бедилер — чүгө чутула экономикти азыл, ха-рын чутула политикти со-рула болуп турар. Амыг үе-нин эртем-техникти револю-ция саймалар уде ол ай-тыртын шиттирлээн капи-тал салышкынынын амылгаш бедилер-биле тола-раттынар.

СЭК-ин XIV съездин капитал салышкынынын амылгаш бедилерин эрге-жок чутулазын айткан. Бистин нитилелдинистин байлак чурталганын эгелеш чо-гум-на оон хамааржыр. Ийи-тидел бүдүрүлгезин хем-чээлин угааттар чорук чо-нун хергелгеш фондуну ка-лбарты-биле хергелештир, ка-питал салышкынынын кол дөзү болуп турар чымыл фондунга акша-хоронгун мөөнээр арганы бодолуп турар.

Капитал түдүгүн планнап турар уде капитал салыш-кынынын мөөнээрин чедип алыр, хары уда түтүтүп турар объектилерин санын кызылар, түдүг програмказын бар куралдар болгон арга-лар-биле дүштүрүп көр со-рулганы партия салган. Түдү-гүн хуусааларын шиттир-

ли-биле кызыларын, кол күштерин болгон хөргөл-лери түдүг эгелеш объектилерин доозарыч мөөнээрин, бүдү-рүлгезин чартып, эде кы-лырыне болгон модернизас-таарыч кичээлгенин утлап-дарын, түдүгүн индус-триалдыг базанын моон сон-гаар-даа улам хөжүдери чуту-ла соорула кылдыр тодарт-кан.

Совет экономиканын бүтү адыларын хөжүдүзүгүн кайгамчык улуг чедипки-нерин түдүгүн улуг про-граммаларын боттандырган-ны амылгаш чедип алдын-ган. Чыл санында-ла улус амыл-агынын кол фонд-дарын калбартырыч болгон чартыгына национал орул-ганын 20 хире хуузу болгон амортизация шималдешкенин 40 ажыг хуузу чарыгдалп турар.

Эрткен беш чылдарын дур-гузунда улус амыл-агынын 352 миллиард рубльдин капи-тал салышкыны берген, бо болза 1961—1965 чылдар-дагызында 1,4 катан хөй. Улус амыл-агынын кол бү-дүрүлгө фондун беш чыл ит-инде 1,5 катан өскөн.

Беш чыл дүргүзүндө 1900 хире улут үлөтүр бүдүрүл-гелерин, оон ийи-де Толгати

хоорайда автозаводтун, Барын Сибиринин, Череповецтин бол-гон Липецтин металлургия за-водтарына чаа күчүлери, делегиде эл улут Братскийн болгон Красноармейскын гид-роэлектростанцияларын, 3000 километр ажыг дүртүгү Ортаа Азия — Топ ден газ дамчы-лар шутум, Ортаа Азияда бол-гон чурттуу муруну чүгүлө суггалыгын улуг систе-малары, чик болгон аш-чөм үлөтүрүчү хөй саныг бүдү-рүлгелери амылгашка кирген.

Күрүнени капитал са-лышкынынын, чурталга-тудат кооперациязын бол-гон хөй-нини организастаа-рынын хөргөлгенин, а ол ынакш чогуу акша-хорен-гизини күсөд-биле нинти шөлү 518 миллион дөрбөчин метр чурталга бажынарын амылгашка кирген, ол чорук барык 55 миллион кижини чурталга байдалын экижидер арганы берген. Культур-анын, кадык камгалаанын, са-дыг бүдүрүлгелеринин хөй саныг объектилерин туткан.

Ч АА беш чылда улус амыл-агынын капитал салышкыны 36—40 хуу көвүдериин СЭК-ин XIV съездинин Директива-ларында ирүп турар. Беш чылда капитал салышкынын Совет эрге-чарыгарын улус

ажыл-агы хөжүдүзүгүн эр-кен чылдарда кирген бүгү акша-хоренгизинин барык чартык кезин хире болур.

ССР-ин улус амыл-агы-нын улам мыйа хөжүдүзүгүн болгон чонон амылгаш де-нелин бедилерин чутула не-гелдеш болза СЭК ТБ-нын июль (1970 ч.) Планмунун амылгаш кылган програм-мазына дүштүр көдөз амыл-агынын хөжүдүп, көдүрер ба-за оон материал-техникти баазанын бажыларын болур. Көдөз амыл-агынын мате-риал-техникти баазанын бажы-лаарына күрүнени капитал салышкынын хөмчөөн 82,2 миллиард рубль, азы эртен беш чылга бодарга 1,7 катан хөй болур. Оон-биле хөргелештир колхозтарын хөргөлгенин күсөд-биле ка-питал салышкыны өскөн. Мал комплекстери, күш фабри-каларын, суггалыг системаларын тудат талазы-биле улут программаны боттандырар алаар.

Көдөз амыл-агынын мате-риал-техникти баазанын бажы-лаарына хамаарышкан үлөтүрүчү адыларын хөжү-дүзүгүн капитал салыш-кыны база өскөн. Чизаа, тра-ктор, көдөз амыл-агы болгон мелiorация түдүгүн хөжүдү-ринге, чөмшчидилер бүдү-

ринге, үнүштер камгала-нын дериг-херекселерин бү-дүрүлгө, микробиология үлөтүрүчү хөжүдүзүгүн ка-питал салышкынын хөм-чөөн мурункузундан улут болур.

Чаа беш чылда трактор бол-гон көдөз амыл-агы машина түдүгүн 16 чаа заводун тударын, 100 хире эрти завод-тарын чартырын көрүп турар. Аар тракторлар кылыр заводтун түдүгү эгелеш болгон оон баштайгы эгелеш 1975 чылда амылгашка кирер. Че-лабискини болгон Харьков-тун трактор заводтарын эде кылырын болгон калбарты-рын, а ол ийи-чалла завод-тарын чарты кылыр та-лазы-биле амылдарын боттан-дырар.

Ч ОНУН амылгаш де-нелин бедилер программал-ны күсүдериин боттанды-рып төлөдө көдөз амыл-агы чиг-алин амылгаш кылып тур-бар болгон чонон хергел-деш чүдүлериин бүдүрүп турар үлөтүрүчү адыларын ка-питал салышкынын улгаты-рар. Капитал салышкынар үздүзүгүн улам бедик тем-пизин чик, аш-чөм болгон эшт-үт үлөтүрүгүн, чик болгон аш-чөм үлөтүрүчү база хандырыла приборлары-нын машина түдүгүн боттан-

дырар. Чик үлөтүргө капи-тал салышкынынын хөм-чөөн ийи, а шажаа аяк-са-залар бүдүрүп үлөтүргө 4 ажыг катан угадыр.

Аш-чөм үлөтүрүчү де-нелди колдады хөжүдүрүчү ады болза продукцияны улуг негелдени болдурүп турар, көдөз амыл-агынын чиг-алин амылгаш кылып адыр болур. Таджики-станга, Азербайджанга, Арме-нияга ногаалар консервиер кылыр заводтарын тударын көрүп турар: чурттуу чамдык районнарына эшт комбинат-тарын түдүп эгелеш болгон амылгашка кирер.

Улус амыл-агынын бүгү адыларын хөжүдүзүгүн дүргелеринде болгон тех-никти депешилген хандыра-нын машина түдүгүнү бү-дүрүлгө күчүлери угаатты-рарын улут программанын боттандырып чылгаш чок алаар. Ам машина түдүгүн бүдүрүлгө баазы эде дерит-тинип турар. Бо адынын бү-дүрүлгелеринде металл амыл-гаш кылыр эргижирген дериг-херекселерин соолуру-биле металл кезер станоктар кур-далырын 25—30 хуузу болгон дарган-пресс машина-ларын курдалырын 30-ден азыл хөжүдүрүчү чорударын көрүп турар. Энер-гетика болгон транспорт ма-

шина түдүгүнү кол хөжүдү-лери алыр.

Социалист бүтү эконо-миканын баа болуп турар чурттуу энергетика баазы бедик тем-биле хөжүдүр. Беш чыл дүргүзүндэ алектри стан-цияларына 63—67 миллион киловатт күчүн, оон 12 миллион киловатт гидро-станцияларга тургузарын көрүп турар. Атомуну энергетиканы хөжүдери-биле 1 миллион киловатт болгон оон-лаа өрү күчүлүг реакторларын тур-

Тарашкын туугукуну

БЕЖЕН ЧЫЛ МУРНУНДА

Бежен чылдың мурнунда, 1921 чылдың майда, Моолга турган барон Уггерин джаалы-биле барын Моолдан атаман Казанцевтиң ак дэрбечилери Тывага чедип келген. Актарның прапорщик Поползунниге командирланган отряды Тарашкын аскына чыдып калган, а Казанцев боду 1921 чылдың май 18-те Хемчикке барган.

Казанцевтиң отрядының Тывага чедип келгенини дугайында медээни партизаннар шавы тыва разведчиктерден алган. Атаман Казанцевтиң Тарашкынга арткан отряды-биле демисежир дэст Кызыл Шериглерниң полк командириниң дузалакчысы Лизенковка командирланган ийи ротазы болган С. К. Кочетовка бапталган партизан отряды май 20-де олче чорупкан.

Тарашкын туугукуну 1921 чылдың май 23-те болган. Эрес-дидим партизаннар дайынын чыда шалкан. Актар ол туугушкунга 175 кижини олурутуп, 240 кижини балыглаткан. Оларын артканын

Моолче дэнип кирген. Казанцевтиң боду-ну отрядын Чадаанага Хемчиктиң арттары чыла шалкан.

Тарашкын туугушкунга кызыл партизаннардан 8 кижилер, 28 кижилер балыглаткан. Улустун хосталгазы дэст туугушкунга эрес-мадырлары-биле олуткен В. Зуев, П. Пахомов, В. Тупицын, В. Табаев, Л. Гурьянов, А. Чертов, Л. Лазарев, П. Бортников оларның аттары Эригиле «Чаа орук» колхозтун суурунун чамында тураскаалда монгеза-биле бижитинген.

Атаман Казанцевтиң ак дэрбечилерин Тарашкынга болган Хемчикке чыла шалкан чорук бежен чыл мурнунда тыва улустун хосталгазы демиселге чутула болушкун болган.

Тарашкын туугушкунун дугайында оон киркичизи И. Митряшкинниң салтышкынындан допчулаалды моон аадала парлан ундурдуус. Ону «Улустун хосталгазы дэст» деп номдан алган.

И. Митряшкинниң сактышкынындан

Ачам-биле тараа тарып чораш, кемеж чемежир дэст олутушкуну, соңгадан бир кижини мича деп медээледи:

— Бажымның эелери! Партизаннар хуралы болуп, дүрген ооче! Бооларымны дүвү-далаш-биле тутуш, чыгыр черивиске майнаагытывыс. Партизаннар шүтүтү чыгып келдире, С. К. Кочетов Танды-Уула мурнунда Тарашкын хемде атаман Казанцевтиң ак дэрбечилери чедип келгендер деп биске медээледи.

Оларны Тыванын тоутуге калып кырып, мича күш чыла турар чериге барып уутулар херек. Партизаннар шүтүтү дайымы сорунтук. Мен боому дымдыр турду олур мен. Дүвү, доп-дору туугушкунга киргискен олуткан мен. Ыччала-даа эртен айттылар деп шүтүлдү.

Партизаннар суур үдөн каан. Успеннага келиривиске, бир завод партизаннар биске каттып келди. Эске суураарга база ичидиг болган. Сосновкага хонуп алган, 1921 чылдың май 18-тин эртенинде оон чорупкан бис. Чагытай хөлдү чамы-биле эртинис.

Кызыл-Аригта баштай чедип келген С. К. Кочетов бистин маанай тур. Ол-алгы чолдан тошту, солдат бертүтү. Бертүлдө-беш адырды кылдылды. Маузер боо астын алган. Маузер боо эресорукту арын-шырайы менн магадаткан...

Суур чамыга одагаланып, кемеж чемежир алган, хөтөл ойнаагымыс-даа.

Эртен беле чорупкан бис... Бистин шычыш иштерине оорук айткычылдыгы тыва Самбуу, ханастар — Тутатчыков биле Аскыров ыракче разведкалар чорупканнар. Разведчиктеривис хүп алып турда чедип келдилер. Олар бистин лагерининиң чээрби километр кире черге актарын дэст разведчиктерине олар таварып, оларны ууткааш, дайынын лагериниң чамына чектеп келгенер.

Ол хүп биске Кызыл шериг отряды чедип келген. Дайышлар-биле партизаннар өө-

рүшкүдү чутаалажып хөтөлгө кир туудуус. Операцияның планын шериг чөвүлүмүзүңгө бажылаан. С. К. Кочетов партизаннар-биле актарын тывында кирер. Кызыл Шериглерин заводка Самагалдай хүрөөннү бүүрүлүс. Кызыл Шериглер отрядының эске бир кезе актар лагерини мурнунда согушкун кылдыр.

Дан хаялап келген. Тарашкын хемниң киргени Тес-Хем кестип келди. Тарашкын аксында актарның лагерин. Далашкы чезип чоруту-вус. Мурнузуста — Самбуу. Ол бистин отрядынызы бичи ийгилаа экендиг. Актарга чедип бир верст (километр ажыг) кире. Улуст эске кырынга хүп кезиришсе, дайынын лагерин адышта дег кестүп келген.

Туугушкунга кирериниң медээни болуп Кызыл Шериглерниң дааштаашкыны ма-нап чыдыр бис, ыччала-даа суура-ла чок. А үнелиг шак-үе эртин-ле тур. Майгынар-дан солдаттар үнү, кочалчы-гаштарын каныгырадыр тутку-лап алган кудуагымысче ма-нажып турлар.

Командирлериниң бирөө-нүн частыры-биле Кызыл Шериглер шым эвес орук-биле чоруп, ээлеп алып чериге чогуур үеинде четпейи барганы соонда билдинген. Хүрө чамыга болган туугушкунга Кызыл Шеригниң бир бөлүгүн командир Киузын олуткен болган пулеметчик Иванов, дэст дайы-чы балыглаткан. Ону туугушкун соонда билген бис...

Эртеги чам соонда актар-нын командир Поползунни чаа чып алганы дөргөн кире кижин чыскап алган, өөрдиге кылымы-биле бисче угай эккеп чорав.

Актар чүтү-даа каразы-май, партизаннарже, олуту-муча чогуула-ла, олар. Олар биске чедип үен бажы кире чогуулап кээрже, Кочетов «Адырлар» деп командир-лап-ла үндү. Адырлар бир уга болган дэстин-даа болган. Диритлер өөш арткан. Поручик Поползунни тынпиг арткан бодалы, бисче маң-нап кээп, дүжүп берди.

«Ура!» деп күштүг алгы-биле майгышканы хоме таварып кирдин. Дайышканы боол-ла эгелөө, ыччала-даа бистин ийдишкынымыска шы-дашкан. Актар лагерин на-гап, Тарашкын ол чарыма-га барып, өштүп чери ээлеп алганнар.

Дайышкың күжү сав-даа, боо-чепес-даа талаа-биле бистен арткан. Оларда пулеметтер, хаваржа-хаваржа патроннар бар, бары-ла ак-таар-дептеп бртүрү маузер боо-лут. Олар ошуп напалаа бисче боол-ла турла. Туугуш-кун дэрге улустун хостал-газы дэст. Совет эрге-ча-гырга дэст болуп турар деп чүге бистен оорук килген.

Бажым санында-ла соксаал чокка бурунгаарлап тур бис... Дайыш когаралга таварыш-са-даа удуулашкынымы бар таа-биле үргүчүлүп турган. А бистин октарымыс ховартап турар. Партизаннар чыдып-кан. Кочетов, Зянгинцев, Тур-ков, Пахомов, Кондратов ба-лыглаткан, Василий Зуев олуткен дэрген биске дың-налып келген. Мен олуткен актарже үнел чедо бердим. Оларның патрон хаштарын алган, партизаннарда да-мчыны бергиледим.

Актар бистин патронувус дооулауу дэст, бооларын берттеринге кедирип алган, көдүрүп, мегелеп турлар. Ыч-чала-даа партизаннар ову билгеш, оларның чүгө бот-тары кестүп кээрже боолан турган.

Танымырым үн дыңналы-дыр. Көрүмге — Кочетов өштүп шарып алган, маузе-рин тулуп алган, командирла-дыр: — Эштер! Гранаттар-биле кыра шаап, бурунгаар!

Оон түнелинде дирит арт-кан актар дөшкөн, ыччала-даа олар бүүрүлүс, уут-каттырган. Ол сөөлүг ишиг туугуш-кунун үеинде бистин эрес-дидим командиривис хөтөлгө база катан балыглаткан. Бисте тос кире кижилер аар балы-глаткан. Командирлерден чүг-лө И. Тешуков, Д. Захаров, С. Коронин дайынын огун-га таварышкан болган. Тарашкын туугушкуну ыччар дооулаан...

ДЕЛЕГЕЙ

ХҮННЕРДЕ

БӨГҮН — АФРИКАНЫ ХОСТААРЫНЫҢ ХҮНҮ

БҮГҮ ФРОНТУЛАРГА ДЕМИСЕЛ

Эфиопияның наймысалады Аддис-Абебада Африканың бажыны бедиң үне берген турар. Ол бажын кара дилтиң ха-маарышпас чуттарының улут-тукчуларының үргүчү чыг-лыр чери апарган. Чотум-на ол бажына 1963 чылдың май 23-тен 25-ке чедир африк курунелер болган чазактар улуттукчуларының бирги кон-ференциясы болган. Оон бээр-ле май 25-ти бүгү делегейге Африканы хостаарының Хүнү кылдыр демделеп эрттирп тур-рар апарган. Бо чылын ол хүн-нү Африканын улустары бүтү-ле: экономиктиг, политиктиг, а ол ышкап шериг-даа фрон-туларына империализмге бол-ган неоконимализмге дүр-шынны демиселдиң байда-лында демделеп турар.

Африка амгы үеде шаанда-гы колониалдыг корум-чүрүм-нү артышкынынарындан до-луз-биле үнүп чаап турар болган техниктиг депшигенин калбаа орунуу хажызында турбушаан. Ычанган чүгө индустрияга болган бэзүлүг ха-

маарышпас чорукка үндө-лөш, империализмге хамаа-рылгалап уштунуп болурун ол чуттарының улуту улам ханы билп турар апарган.

Ол дилтиң хамаарышпас чуттарының улуттукчулар садыг министрлериниң чоокта чаа Аддис-Абебага болган кон-ференцияга үлестүр айт-рынын чутаашкан. Сонгу Аф-риканын, эң ылангыя Ниге-рияны, Танзанийн төлө-лекчилери экономикага хуу ка-питалды ажыглаарын шүүт болдурбас деп саналдаан.

Африканың капиталист эвес орутку шилип алган чам-дык курунелери чутуга соци-ал-экономиктиг чазартгалар-ны кылган: хуу капиталды, даштык компанияларын, бан-кыларын хавырып, куруенин болдурган; даштык салдыг контролга ап, куруе секто-рун быжылгаарын хемчеге-лерин ап турар. Ичиде чазар-тылгаларын, эң ылангыя За-биянын, Танзанийн, Конго Улус Республиказынын, Ниге-риянын, Гвинеянын чазактары

кылгылаанын айтыр херек. Чотум-на ол чуттарда колони-ализмниң аар-берге артыш-кынынын утукчуларының айт-рыны чедикшигенин шит-тирлеткиш турарын хөтүлө-лөш капиталист эвес орун шилип алган курунелерин дуржулгазы көргүзүп турар.

Африкада депшигелег эске-рилгелер империализмге таа-рымча чок болганда, олар чүтү-бүрү аргаларын ажы-лап: иштиги реакция-биле сулээлөш, экономиктиг кы-зышкынынын кылым, аймак-сөөк аразынын месидежиш-кынерин өскүдүп, чайгылачак хөөнерин дөткөп турар. «Шаанда колония турган азы өске-даа чуттарының улустарынын кырынга тергидөөш-кынин хөтөөр арттырар азы ка-тап тургузар дэст импери-алистер ханыг-лаа кем-бүрү-лүг үлгүлешкинерин кы-лып турарлар...» — деп, СЭБ-нин XXIV съездинде Л. И. Брежнев чутаашкан.

Хой саныг факт-барымда-лар ол өстөренин шынынны тодарыгы-биле бажылап тур-рар. Эрткен чылын Севера Же-нта болган Суадала, Конго Улус Республикага, чоокта чаа Сомалиге империализмниң күт-күшкүнү-биле куруе эргил-делери кылырын оралла-жышкыныры болган.

Расистиг болган колониал-дыг корум-чүрүмнүн дүз-а-зы-биле депшигелег чазак-тарын, хосталга дэст демисел-ли боой турарын империализм корал турар.

Португалия, Мурнуу-Афри-

ка республика, Родезия импе-риализмниң дайыг күштери бооп турары билдингир. Ыч-чала-даа Африканын улустарынын дайышкыны өштүк-чөткөлөш, сулээлөш, эконо-миктиг шаптыкташкынынын кылырмга улам күштүг өйтүр шавышкынырга та-варжып турар. Оон тодаргай чижээ, Португалиянын агрес-сиязын Гвинея республика-нын өйтүр шапканы болуп. Империалист үлгүлешкини-верге доп-доруа өйтүр ша-вышкыны бээр — Африка дилтиң хамаарышпас чуттар-ынын бирги соругазы бооп салдыган.

Бо талаа-биле чутуга рольду Африканын чангыс эвигип организациязы ойноп турар. Ол организацияны Афри-канын долуз-биле хостаары дэст улустарынын демисели болган турар. Анголанын, Мозамбик-тин, Гвинеянын (Бисау), Ро-дезиянын, Мурнуу-Африка рес-публиканын, Намбиянын улустарынын малтукчулуге улут чөспектиг демиселге ол организация дыка дузалап турар.

Африканың чуттарының амгы үеде кол-ла соругазы империализмге, неоконимали-змге болган расизмге улут демисел бооп турар. Бо демиселге олар калган-даа чазе-каазыраваас. Социалисттиг чуттар, чамкынны мурнунда Совет Эвилели ол аште на-ционал-хосталгалыг шимчээ-ниге бөтүлү-биле дузалап-шаан, дөткөп турар.

А. ЖИГУНОВ. (СЭТА).

БУДАПЕШТИДЕ ДЕЛЕГЕЙ ЯРМАКАЗЫ

БУДАПЕШТ. СЭТА-нын көрр. А. Семеновтун дынаты-каны: май 21-де Венгриянын наймысаладында Будапештинин бүгү-делегей ярмарказы ажыл-дап эгелзэн. Бо чылын мича ут чуттун бүүрүлгелеринден аңгыда делегейиниң 35 чут-тарындан 1400 фирмалар кир-жиш турар.

Даштыкыдан эң хой чүтү-лөрдө дөргөн чер Совет Эви-лели бооп турар. Даштыкы-садыгының 33 каттыжыныкы-

нары мича совет улуттунунга 2000 кире чүтү-бүрү кылгы-ларын көртүп турар.

ССРЭ стаяктарын үлө-лүр дериглерин, электронут болган медицина херекселе-рин, кезде ажал-агыл маши-наларын, автомобильдерин дел-гезэн.

Ярмарканын ажылдап эге-лзөн баштайгы шактарында Совет павильонга ВУР-нун чазаның даргазы Е. Фок кел-геш барган.

ЛАОСТУН ПАТРИОТТУГ ФРОНТУЗУНУҢ ТК-ЗЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Лаостун Патриоттук фронтунун Топ Комитети меделеп кылган, АКШ-тын Лаоста агаар дайы-нын улам күштөлдүргөнине шиттирлэг уураанышкы-нын илдереткен.

ЛПФ ТК-нын Каосан Патет Лао агентилең дайышканы болган Ханойнун солунары-нда парлаттыган меделегинде Лаостун девишкэринын кы-рынга АКШ-тын укар-хемеле-риниң ужулукшунун күш-телдиргенини дугайында хе-речилер турар барымдааларын көргүзүп турар.

Америк империалистер Ла-осту чаа хевирин колониализм кылып алып, шериг баазы болдурар деп чүтүкүшөөн, «туксак тайын» деп чыла-дааннап алган. Лаоска улут араатангаг агрессияны улам күштөлдүргөн деп меделеп чутаалал турар. Бир эвес 1964-тен 1968 чылга чедир америк агаар дэрбечилери хүнүнү-не 100-тен 300 чедир ужулукшунарын кылып тур-ган болза, 1970 чылда болган 1971 чылдың эгезинде Лаосче хүнүнү-не 800-тен 1000 чедир ужулукшунарын кылып

турар апарган. Лаостун Патриоттук фронту-зу АКШ-тын империалистери-нин ылдыг кем-бүрүлүг үлгү-гедикшинерин шиттирлэп-биле бүтүр шаап, ылдыг чорук улустар аразынын эргелерин болган Лаос талаа-биле 1962 чылда Женев дугуржулгазын каржызы-биле үрзүн чорук бо-лур деп көрүп турар. Эскенин хөтөргө киржиң, чаржалажы-рын болган агрессия үлгү-гедикшинерин сокасдыр, Лаостун хамаарышпас чоруту-бүрү эргезин, нейтралитетин болган девишкэр талаа-биле бүүдүр чоруту шынгын хүндүлөп көөрүн меделепте негезн. Лаостун девишкэрин бомбааларын болган бооларын америк империалистер до-луз-биле, каныг-лаа негелед чокка өкөсүлүр ужулут.

Америк империалистерниң агрессия дайыны күштөлдү-рүн бүүрү шавырыче болган ЛПФ ТК-нын бо чылды апрель 27-де үндүргөн тайбы саналарын дөткөргөчү бүтү делегейин чазактары болган улустарын Лаостун Па-триоттук фронтунун ТК-зы кылгылар турар.

АГААРДАН ХАЛДААШКЫНГА УДУР КУРГАГ ЧЕР ШЕРИГЛЕРИНИҢ КАМГАЛАЛ КЕЗЕКТЕРИНИҢ ӨӨРЕДИЛГЕЗИНИҢ ДУГАЙЫ

Планын бэзүрар бо чылдың май 19-тан 21-ге чедир улаа Совет Эвилелиниң давишкэриг Совет Армиянын агаардан халдаашкынага удур кургаг чер шериглериниң камгалап ке-зектерини өөредилгезин эрттирген. Өөредилгеге Варшава не-раззиниң киркиччилери курунелерин кол шатбарынын на-чалыктарын болган эске-даа удурутучу кижилери киришкен.

Амгы үеңиң тулчушкунунуң аны-бүрү хевирлерин шериглерин агаардан халдаашкынага удур камгалалыг орга-низастарынага болган чорударынага незертерин беким да-йышкы өөредилгезин болган хөдөлгилериниң кылгылар таарыштырылганын, кургаг чер шериглериниң зекит-ракетта чөспөглөшкениниң аныктын өөредилге нүргүскөн.

Өөредилге билчириниң болган дайыны бышы даа кат-тыштырылганын байдалыга эртен, дайынчы белеткелди улам ыңай бедидерине болган эвигелч армияларын ара-зында наыйрады быжылгаарыга дузалаан. (СЭТА).

СЕНЕГАЛ. Дакер каас-чараш африка наймысаладарның бирээзи кылдыр санат-тырар эргелиг. Амгы үеңиң бажыныры хоорайның шинчи-хевиринге чедимчелиг таарышкан.

ЧУРУНТА: Дакараа теп нудумчуларның бирээзи — Рум авеню, Ю. ЖИТОВСКИЙНИҢ фотосу. (СЭТА-нын фотехрониказы).

БЕДИДЕР

нарын бедидери болган өске-даа хемчеглерин боттандырып улут укар-дузалаан.

Кара металлургияга бүү-рүлгө күчүлери эстериин чангыс ай күчүлүг улут агре-гаттарын тууларынын, чижээ, 5000 кубометр хемчээлди до-мень суутуларын, эвигилер деви-лизи 350 тонна кислород конверторларын тууларынын күсели-биле боттандырып көрүп турар. Күчүлери, эс-териниң өске-даа ажыктыг аргаларын непердээр.

Капитал салышкынынын аныктын бедидерин болган чаа күчүлери база кол фондуларын айткан хуусаа-ларында ажыгалга киирери-нин чутуга фактору капитал салышкынынын мөөнзери болуп турар. Бо талаа-биле улут курларылар бар. Чаа беш чылда хары уга тулуп турар бүүдүргелерин болган объектилерин санын кызы-рып турган, капитал салыш-кынынын мөөнзөкшияны күш-телдирери, оон-биле тулуп эгелзэн болган ажыгалга кии-рер объектилерин туугун доо-аары-биле капитал салышкы-нын үнүрүп бөзүн көрүп ту-рар. Бүүдүргө күчүлери бол-ган кол фондуларын ажыгал-га киирери дүргөзүлүр чорук туугунун хуусааны кызыра-рын хандылар, дооулааан ту-

дугаарга нормадан ажыр хем-чээлдериниң туртууларын болдурбас. Дериг-хемчээлдер-нин үнелиг бот-дөргөштүгү бедидиң база тууг-монга ажылырын хемчээлин эвээ-жедип турган, капитал са-лышкынынар стритуразын экижидерин чедип алдыр эрге-жөк чутуга.

Улус ажыл-агыйның бүгү адырларына туугуну смета өртөз 3—5 ут ыңгидери чутуга соруга болуп турар. Ол чингелдени төлөвилелдер болган сметаларда артык чүүлери: артык хемчээлдер-нин болган шөлдери, деви-жор болган коммуникация хемчээлдерин кызырып турган чедип алыр. Хандырыла бол-ган администрация бажына-рынын шөлүн каныг-даа чыла-даган чокка улуттарын ту-уларын сокасдыр херек. Ол ыш-каш бүүдүргөлөр күчүлериң улуттарынага хамаарылга чок туугуларын төлөвилелдер-ден болган сметаларан уштур херек. Туугунун смета өртзөн чингилдер материалларын болган конструкторларын өрт-зөн чыладала чокка улуттар-га бээр, туугу организацила-рынын негелдизин бэзүрар сметага киирер эскерилгелери ажыл-агыйны көөрү чутуга. Күрдүмзөн ажылдар болган чаргылаалар курларынын

хемчээлин кызырып чутуга. Төлөвилел-смета херзөн чү-рүмчүлүгүчө уланган өске-даа ажылырын чайгыш чок ботталдырып — капитал са-лышкынының структуразын экижидеринге үлүгүп кирге-ли ол болуп.

КӨРДҮҮГЕН туугу про-грамманын күсүлери, ка-питал салышкынынын аныктын бедидери төлө-вилел ажылының шыныры-дан, төлөвилелешкенин тех-ниче-экономиктиг үндөшкени хамымында, төлөвилелешкени үндөшкө эртемниң болган тех-никанын чаа чедикшинерин кайы хире ажылаанында кол хамадары.

СЭТА Топ Комитети болган СССР-нин Министрлер Чөвү-лө «Төлөвилел-смета херзөн экижидер дугайында» доктаа-лды 1969 чылдың май айда хү-лөп алган. Ол доктаалга дүштүр СССР-нин министр-стволары болган ведомстволар, эвилелдешкен республика-ларын Министрлер Чөвүлө-лөри, оларын төлөвилел орга-низациалары төлөвилелешкени эртемниң болган техниканын чаа чедикшинеринге үндө-лөшкө органиастаар хүлээлгел-лиг, туугу, азы чазартып турар бүүдүргөлөр, оларын ажы-галга киирп турар үеде, бе-лиг бүүдүргүчүлүг ажылдар, эки шынырыг, чик бот-уе-лиг проукианы бээр аргалыг амгы үеин негелдизинге дүш-көн турар ужурут.

Төлөвилелдерин шыныры база туугунун смета өртзөн шың тодаралары дэст төлө-вилел организациаларын, ми-нистерстволарын болган ве-домстволарын, а ол ышкап экспертиза органдарының ха-рыскалызын бедидер дугайы-нда чутуга соруганы салып турар. Төлөвилелдерин, үлөштүр болган туугу ажы-галчыларын күжөнишкенин туугуларын өртзөн док-таалмап чидиридин чедип алы-рычте, бүүдүргөниң техник-экономиктиг нөргүлүглерин бедидеринге, күш-ажылдыг бүү-дүрүчүлүг бедиткен тура-рычте улангылар ужурут. Сметаны керээ бэзүрар ажы-лаар организациа хүлөп ал-ган соонда ол документ капи-тал туугуну планнаарынын болган чакгышкыны база ту-дугу организациаларынын азы-нда санжыгалганы чоруда-рынын кол документин болу бээр.

Төлөвилел болган шинчилел организациаларын планнаа-шыкын болган экономиктиг ийги беришкениниң чаа систе-мазыче шинчилери чаа беш чылда ботталдыры-биле кө-рүп турар чутуга хемчеге-лерин бирөөн болуп. Ол шил-чилегин чоорту, 1971 чылдан эгелдөп чорутар. Планнаа-шыкын болган экономиктиг ийги беришкениниң чаа систе-мазын фезинде төлөвилел бо-лган шинчилел организациа-ларын планынын кол көрү-түү — объектиге, азы ажылдар-ын атымына (кезэңге) ха-маарыштыр төлөвилел болган шинчилел ажылдарынын хем-

чээли болуп. Чаа беш чылда капитал ту-дугу талаа-биле көргөн про-грамманы боттандырып төлө-виле, туугу организациаларын күчүлериң план бэзүрар хө-жүдүп, улуттарыны эргежөк чутуга. Куруенин керээ бэ-зүрар ажылдар организациа-ларын күсүлери туугу-мон-га ажылдарынын хемчээли беш чыл дүргүзүндө барык 45 хуу өөр.

ТУДУГ ажылдарынын ин-дустриализация денелин бедидер соруганы сал-ган. Туугунун заводка белет-кээн кан конструкторларын ажылдары барык 2 катан у-галдыр, алюминий конструи-алар белеткээр бүүдүргө-лөр тургузар алаар, оон түнелин-де алюминий конструкторларын ажылдарын 100 муң тон-на чедир. Ыштат хырбаал кылдыр конструкторлар бүү-рер бүүдүргөниң база кылдыр алаар, ычанган хырбаал кылдыр конструкторларын ажылдарын 400 муң кубометр чедирин көрүп турар. Туугу конструкторларынын болган деталдарынын чангыс ай бо-лурин улам магалылаар, ту-дугу долуз-биле элээр прак-тикаын калартыр. Беш чыл-дын төңүзүндө туугу түрүч чүртүгүлгө бажынынын чартыктын ийи кезин уугу павелздерден болган блоктар-дан элөп келер. Чик бетон-дан кылган конструкторларын ажылдарын 4 ажыг катан у-галыр.

Туугу материалдарынын хой чээли болуп. Чаа беш чылда капитал ту-дугу талаа-биле көргөн про-грамманы боттандырып төлө-виле, туугу организациаларын күчүлериң план бэзүрар хө-жүдүп, улуттарыны эргежөк чутуга. Куруенин керээ бэ-зүрар ажылдар организациа-ларын күсүлери туугу-мон-га ажылдарынын хемчээли беш чыл дүргүзүндө барык 45 хуу өөр.

ТУДУГ ажылдарынын ин-дустриализация денелин бедидер соруганы сал-ган. Туугунун заводка белет-кээн кан конструкторларын ажылдары барык 2 катан у-галды

